

УДК 81'243'23'24:37.016:003-028.3

РОЗВИТОК ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Ніна Станкевич

Львівський національний університет імені Івана Франка

Розглянуто особливості формування умінь і навичок писемного мовлення у студентів-іноземців, зокрема написання творів. Простежено основні методичні моменти планування та організації процесу написання твору, типологію підготовчих вправ, тематику творів, способи перевірки та оцінювання.

Ключові слова: письмо як вид мовленнєвої діяльності, практичне та академічне письмо, творче письмо, твір.

Письмо, тобто графічна фіксація мовлення, – продуктивний вид мовленнєвої діяльності, який методисти визначають як найважчий для опанування у процесі вивчення мови як іноземної. У реальній комунікації вага письма – лише 9%, під час навчання мови йому приділяють 20% навчального часу, водночас саме вміння написати письмове повідомлення свідчить про повне й досконале володіння іноземною мовою.

Письмо як рівноправний вид мовленнєвої діяльності у системі лінгводидактичної організації навчального процесу з іноземних мов на рівні школи та ВНЗ досліджувало багато науковців, зокрема: К.Я. Кусько, С.В. Литвин, С.Ю. Ніколаєнко, Н.С. Скляренко, О.Б. Тарнопольський, І.А. Зимня, Н.І. Гез, В.Н. Рахманінова, І.Л. Бім та ін. Спираючись на вимоги Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, новітні досягнення українських, російських, польських, англійських, німецьких методистів з викладання мови, можемо вже чітко окреслити та сформулювати багато теоретичних питань, наприклад: різницю між усним та писемним мовленням; взаємозв'язок письма з іншими видами мовленнєвої діяльності; психологічні, психолінгвістичні, соціолінгвістичні та лінгвістичні особливості письма; головні чинники, що впливають на формування мовленнєвої компетенції у цьому виді; сукупність умінь та навичок, потрібних для оволодіння письмом, та етапи їхнього формування; типологію вправ для навчання тощо. Деякі автори розкривають методичні прийоми навчання окремих видів письмових робіт, зокрема конспектування (В.П. Павлова), листування (С.В. Литвин), творчого письма (О.Б. Тарнопольський) та ін. Саме дослідження особливостей написання творчих робіт у процесі навчання української мови як іноземної є метою нашої статті. Це дослідження спиратиметься на висновки методистів щодо навчання письма у вивченні мови як іноземної та на власному досвіді викладання української мови іноземцям.

Зауважимо, що типологія вправ для навчання письма ґрунтується на розподілі їх за метою навчання – оволодіння технікою письма чи вироблення вміння написати письмове повідомлення. Дії, спрямовані на формування навичок письма, стосуються корекції графіки, засвоєння правил орфографії, пунктуації, а також закріплення фонологічних, лексичних і граматичних навичок. Щоб навчитися створювати

письмові тексти, потрібно включити в навчальний процес дії, спрямовані на оволодіння логіко-інформаційною, композиційно-логічною структурою тексту, ознайомлення зі способами викладу (описом, оповіддю, поясненням, доказом, розмірковуванням), жанровою різноманітністю, розвиток навичок контролю й редагування [3: 173]. Важливими для творення письмових текстів є вміння оформити текст, стилістичні вміння, вміння висловлювати думки в писемній формі, тобто забезпечувати цілісність (змістовну, композиційну, структурну), завершеність та адресованість текстів, композиційні вміння [4: 192–193].

Загальновизнаним твердженням є те, що письмо як вид мовленнєвої діяльності – це певною мірою „загальний закріплювач”, або „письмове підкріплення”, для навчання інших видів діяльності, зокрема говоріння [2: 128; 4: 196]. „Використання письма ... як засобу розвитку інших видів мовленнєвої діяльності, засобу накопичення мовного матеріалу для усномовленнєвого та писемномовленнєвого спілкування, безумовно, входить до цілей, заради яких навчають письма у вищому навчальному закладі” [4: 204]. О.Б. Тарнопольський наводить приклади такого інтегрованого, взаємопов’язаного навчання мови з обов’язковим використанням письма: написання реферату після прочитання чи прослуховування тексту; складання плану, тез чи розгорнутого конспекту для доповіді чи презентації; написання рецензії або коментаря на почуту доповідь; підготовчі записи до певного проекту та опис результатів проектної роботи тощо [4: 204].

Польські методисти услід за англійськими науковцями наголошують на особливому зв’язку письма із читанням, спираючись на тезу: „Той, хто багато читає, краще пише”. „Читання із розумінням”, на їхню думку, можна цілком трактувати як підготовку до письма, а навчання цих видів потрібно поєднати. „Якщо потрактуємо письмо як процес графічного кодування, його природним ефектом стає розкодування за допомогою читання; це не лише засвідчує їхній зв’язок, а й важливість письма стає більш очевидною” [6: 230].

Письмом не можна оволодіти автоматично, це „довгий і мозольний процес”, який передбачає принаймні три етапи – рецептивний, продуктивний та комунікативний [6: 229]. Протягом цих етапів студент вчиться маніпулювати графічною системою мови, структурно кодувати, складати короткі й довгі висловлювання. Звичайно, найважчим є останній етап, адже його результатом є опанування комунікативного письма – „ключового компонента в оволодінні навичками писемного мовлення” [1].

Письмо як складник навчання мови, дидактичний прийом має деякі переваги над іншими видами робіт. Методисти зазначають такі:

- студент у письмових роботах може виражати власні думки, бути сміливим у висловлюваннях, писати про особисте;
- помилок на папері не бачить і не чує ніхто, окрім викладача, на протигагу усній відповіді;
- успіхи видно краще на письмі, тобто поступ у письмі вимірюваний;
- письмо інтегрує усі вміння, інтелектуалізує навчання мови;
- писемний твір чи вправа не тільки дають змогу виявити уміння, а й скоригувати, поліпшити текст, що важливе у навчанні мови [6: 233–234].

Отже, навчання письма полягає у відпрацюванні техніки письма та формуванні умінь створити продукт писемного мовлення. До того ж саме у відборі певних жанрових типів письмових текстів відображається вимога забезпечувати професійну орієнтацію мовленнєвої компетенції у процесі навчання мови.

Виділяють два головні види письма – *практичне* та *академічне*. Практичне письмо об'єднує такі жанрові типи текстів: ділові і приватні листи, різні види документів (заява, оголошення, аплікаційна форма, автобіографія, резюме, інструкція та ін), анотація, реферат, конспект, стаття, звіт та інші. Продукти академічного письма – це різні твори (есе), виклади-перекази прочитаного або прослуханого, тобто „усі види письмових робіт студентів, за допомогою яких вони навчаються письма як виду творчої продуктивної мовленнєвої діяльності, але які не мають скільки-небудь серйозного практичного значення з точки зору професії або життя майбутнього випускника” [4: 195]. Отже, їхнє призначення – лише навчальне. Саме під час написання цих творів підтверджується думка про письмо як „найсвідоміший вид мовленнєвої діяльності”. Окремо або у складі академічного письма методисти виділяють *творче*, або *креативне*, письмо. Передусім йдеться про літературні жанри: розповідь, нарис, п'єса, вірш тощо. Під час створення цих навчальних текстів студенти спираються на власний досвід, фантазію та уяву, тим самим створюючи „найкращі умови для...особистісного самовираження та самоствердження, тобто для розвитку процесуальної мотивації” [4: 196]. Отож, виконання творчих письмових завдань сприяє загальній активізації навчального процесу, виявленню творчого потенціалу тих, хто навчається, індивідуалізації мовлення, розвитку комунікативних навичок, створює позитивну навчальну мотивацію.

Вправи, які використовують для навчання письма як виду мовленнєвої діяльності, зазвичай розподіляють за дидактичною метою – які саме уміння вони мають розвинути або який тип тексту навчити творити. Класифікація вправ за іншими критеріями має такий вигляд: за ступенем моделювання дійсності – комунікативні та умовно-комунікативні; за участю викладача – частково керовані, мінімально керовані, повністю керовані (або: контрольовані, неконтрольовані, вільні); за наявністю опор – без опор, зі спеціально створеними опорами, з природними опорами; щодо умов виконання – індивідуальні, парні, групові, загальногрупові; за залученням ігрового компонента – без ігрового компонента, з рольовим ігровим компонентом; за зв'язком з іншими видами мовленнєвої діяльності – рецептивні, репродуктивні, продуктивні та ін. Важливим є також чинник підходу до організації та проведення вправ – текстовий, жанровий чи процесуальний [4: 218–220]. Спираючись на сучасні досягнення англійських, німецьких, іспанських науковців, усі ці види вправ докладно прокоментував та проілюстрував О.Б. Тарнопольський.

Вправи для розвитку навичок та умінь з письма для навчання англійської мови у ВНЗ методисти розподілили головню за етапами навчання та послідовними, цілеспрямованими навчальними діями на: корекційні, аналітичні, трансформаційні, професійно-орієнтовані, на редагування, контрольні, із застосуванням ТЗН [3: 188]. Кожен із цих видів пов'язаний із формуванням умінь створювати певні письмові тексти або закріплювати ці вміння, наприклад, корекційні – спрямовані на створення тих видів писемної комунікації, що апелюють до адресата: телеграми, оголошення, заяви, запрошення, привітання, співчуття, вдячності; аналітичні – призначені для тренування на навчальних текстах; трансформаційні – вправи на лексичну, граматичну, смислову компресію тексту для навчання писати план, анотацію, конспект, резюме, доповідь: професійно-орієнтовані – для перекладу, написання реферату, огляду преси, звіту про практику і т. ін.

На основі досвіду викладання мови як іноземної російські методисти велику увагу приділяють тим формам роботи, що пов'язані з текстовою опорою, зокрема:

вільні диктанти, коли студенти знаходять у тексті основну думку, формулюють її і потім самостійно записують; письмові відповіді до тексту чи з приводу тексту; „розгорнуті відповіді” на одне із питань до тексту; виклад прослуханого чи прочитаного тексту; виклад із придумуванням кінця розповіді або його можливого продовження; розповідь про себе, дотичну до тексту, тощо. Ці письмові вправи та окремі завдання, наприклад, розповіді про події (екскурсію, фільм), викликають, на думку авторів, інтерес до навчання, готують ґрунт до самостійних письмових творів [2: 129].

Польські науковці Е. Ліпінська та А. Серетни, досліджуючи методику навчання письма, особливо наголошують на важливості підготовчого етапу до написання тексту, на якому студенти виконують вступні (підготовчі), супровідні (додаткові), стилістичні вправи, які допомагають виробити стратегію написання тексту, особливо творчого. Докладне і ретельне приготування до написання текстів становить, за їхнім переконанням, 90% усієї праці [6: 240]. Методисти навели типову схему процесу написання тексту та роботи з ним, зауваживши при цьому, що ця схема є гнучкою, її можна змінювати – скорочувати чи подовжувати тривалість певного етапу, пов'язувати етапи один з одним. Ця схема має такий вигляд: спочатку викладач пояснює правила, характерні для певного типу тексту, подає приклади-ілюстрації, застосовує навчальні підготовчі вправи, потім студенти пробують написати текст на лекції із застосуванням певної лексики та граматичного матеріалу, цей текст аналізує викладач і робить зауваження, студент виконує закріплювальні вправи. Після цього викладач дає домашнє завдання – написати текст (описати фільм, виставу), студент також виконує стилістичні вправи. Викладач перевіряє та оцінює 1-й варіант тексту, студент вносить виправлення та подає кращий варіант (2-й варіант). Обов'язковим елементом цієї загальної схеми є підготовчі вправи. Вони допомагають створити лексико-граматичну, тематичну основу майбутнього тексту, так би мовити запрограмувати його, стимулюють творчість.

Незалежно від продукту писемного мовлення організація виконання вправ відбувається за схемою, яку О.Б. Тарнопольський описує аналогічно до відомої у зарубіжній методиці: *передписьмо – письмо – післяписьмо* [4: 231].

Отже, творче письмо – це спосіб вільно інтегрувати мовні знання, дати змогу студентові продемонструвати кількість та якість знань, спосіб його особистісного самовираження. Найскладнішим та водночас найбільш універсальним видом письмової роботи є твір. (Нагадаємо, що відповідно до західної методики твір (есе) належить до академічного письма). Досвід викладання української як іноземної засвідчує творчі зусилля саме у цьому продукті писемного мовлення, створення ж справді креативних текстів (оповідань, віршів, нарисів тощо) становить майже недосяжну мрію у навчанні як для студента, так і для викладача. Для творів властиві самостійність виконання, суб'єктивний характер, експліцитне вираження особистісного компонента, простота і неформальність викладу, нескладність композиції, близькість до літературних робіт, що зумовлює стильові та мовні особливості, можлива професійна спрямованість [4: 233–234].

Які аспекти написання творів є методично важливими? Насамперед визнання обов'язковим етапу підготовки до написання, про що йшлося вище. Інакше це буде „написання з повітря” і не матиме жодної дидактичної мети. Підготовці написання письмової роботи іноземною мовою методисти присвятили багато уваги, кожному етапу зокрема. Простежимо деякі моменти такої підготовки.

Після оголошення теми варто провести так зване усне випередження, тобто зібрати думки та ідеї студентів, синтезувати різні погляди, виправити версії, створити умови для різного мовного оформлення. Виявленню творчого потенціалу студентів, озвученню ідей, пов'язаних із запропонованою темою, обговоренню мікротем тощо сприяють і такі методичні прийоми, як мозковий штурм, асоціації, вільне письмо, написання щоденника чи листа [6: 238]. Такі підготовчі вправи є тим самим, зауважують польські методисти, що й „розминка у спорті”. Студенти можуть записувати навколо слова (гасла чи теми), вміщеної у центрі дошки чи аркуша паперу, всі асоціації щодо теми, творючи таким способом асоціативну карту, пізніше групують ці записи, виділяючи основні слова чи поняття, які будуть потрібні для праці над твором, готуються до планування твору. Далі варто подати вправи, що класифікують мовний матеріал. Студенти компонують план, продумують логічну побудову, обирають остаточний матеріал. Польські методисти запропонували такі типи додаткових (супровідних) завдань, що стануть корисними на цьому етапі:

- заповнення пропусків у тексті словами, поданими в дужках;
- заміна наведених граматичних форм на інші, наприклад, однини на множину, зміна стилю;
- заповнення анкет / формулярів;
- дописування початку, середини або кінця історії, оповідання, листа;
- укладання за порядком речень чи фрагментів тексту;
- частковий або загальний переклад;
- диктанти усіх типів як ілюстраційний матеріал для граматичних форм. Це все становитиме „банк прикладів”, необхідних на подальших етапах [6 : 239].

Варто прислухатися до багатьох порад викладачів-практиків щодо навчання письма.

Під час написання письмових робіт усіх видів, особливо творів, власних висловлювань, „дуже важливо розвивати у тих, хто навчається, прагнення сказати, вірніше, написати не тільки повніше, детальніше, а й... правильніше, привчити учнів обмежувати себе рамками тих лексико-граматичних засобів, якими вони в цей момент володіють... Це дисциплінує...” [2: 130]. Для цього варто супроводжувати завдання написати письмову роботу вимогами щодо обсягу твору, використання певного мовного матеріалу тощо. Треба рішуче долати тенденцію спочатку складати твір рідною мовою, а потім перекладати, тобто студентам важливо навчитися думати іноземною мовою.

Потрібно заохочувати студентів до використання словників, вказати на важливість подання бібліографії та авторів цитованих уривків. Важливими є і на перший погляд технічні моменти: приготування місця праці, наявність окремого зошита для письмових робіт, написання тексту з великим полем та відступами між рядками та ін.

Окремо маємо звернути увагу на тематику творів, які викладач може запропонувати студентам. Теми мають бути цікавими, захопливими, влучними, відповідати віку та зацікавленням студентів. За переконанням методистів, теми мусять „бути пов'язані з *тепер і зараз*”, тобто не бути штучними, мають належати до світу тих, хто навчається, бути їм придатними, давати змогу виговоритися та спиратися на емоції [6: 244]. Теми дотепні мають чергуватися з темами серйозними, професійно-орієнтованими. Загалом вимоги, що забезпечують належну мотивацію та сприяють активізації навчання письма, зведено до таких положень: відповідна безстресова атмосфера; продуманість та актуальність теми; наявність чіткої

дидактичної мети.

Викладання української мови для студентів-іноземців, що навчаються на факультеті міжнародних відносин, тісно пов'язане з опануванням письма передусім як засобу навчання, необхідного для здобуття майбутньої професії. Досвід роботи з ними засвідчує, що написання творів – важливий компонент практичного заняття. Найчастіше це становить домашнє завдання, а на самому занятті твір іноді стає ключовим моментом навчального процесу, що допомагає збільшувати словниковий запас студентів з певної теми, закріплювати лексико-граматичні норми, розвивати мовлення. Залежно від теми та обраного стилю викладу простежуються й питання чи мікротеми для обговорення, відбувається відпрацювання логіко-композиційних елементів, розвиток уміння конденсувати інформацію, класифікувати або ж вільно формулювати власні думки, аргументувати, висловлювати емоції. Зазвичай викладач чергує теми за складністю, стилем чи способом викладу, але іноді студент має більшу мотивацію до написання, якщо обирає тему самостійно. Саме для цього тематику письмових робіт можна подати наперед, орієнтуючись, наприклад, на один семестр. Пропонуємо перелік таких тем для домашніх завдань, погрупованих за певними розділами (див. табл. 1).

Таблиця 1

Теми письмових творів

Світ

- Що я знаю про світову організацію (НАТО, ЮНЕСКО, МАГАТЕ та ін.)?
- Що є світовою загрозою?
- Країна, якою я захоплююсь. Країна моєї мрії.
- Тероризм у світі: причини, шляхи, подолання.
- Екологія: найважливіші проблеми.
- Культура, яка мене цікавить.
- ЄС: перспективи й недоліки.
- США: сприйняття у світі, в моїй країні, моя думка.
- Космос.
- Найвідоміші наукові відкриття, що змінили світ.
- Моя країна у світі.
- Моя рідна мова у світі.

Моя країна

- Система освіти в моїй країні.
- Політична система в моїй країні.
- Військова система в моїй країні.
- Територіально-адміністративний поділ моєї країни.
- Міжнародні відносини між моєю державою та Україною.
- Основні пріоритети та проблеми промисловості в моїй країні.
- Видатний політичний діяч моєї країни.
- Лауреат Нобелівської премії – мій співвітчизник.
- Видатний письменник минулого/сучасності.
- Найтрагічніші сторінки/сторінка історії моєї країни.

- Пріоритети та проблеми молоді.
- Найвідоміші музеї.
- Війна: погляд в минуле країни.
- Сценарії майбутнього моєї країни.
- Спортивні пріоритети моєї країни.
- Моя країна та її вихід в моря/океани.
- Стереотип моєї країни у світі.
- Цікавий звичай/традиція/свято в моїй країні.

Україна

- День незалежності України: історичний екскурс.
- Портрет українського політика.
- Національні символи України.
- Молодь України: мій погляд збоку.
- Найбільші міста України.
- Спорт в Україні: мій погляд збоку.
- Мої враження від столиці.
- П'ять проблем України.
- Стереотип України у світі.
- Природа України.

Я

- Мої очікування в Україні.
- Місця, де я хотів би/хотіла б побувати.
- Мій улюблений вид спорту.
- Книга, яку я колись напишу.
- Фонд, який я організую в майбутньому
- Яку музику я слухаю?
- Моя улюблена домашня тварина.
- Українські звичаї, які мене зацікавили.
- Що таке „поганий день”?
- Труднощі перекладу: мій досвід.
- Суть і завдання мого курсового /дипломного дослідження.

Важливо при цьому обумовити обсяг твору, можливість користування джерелами інформації, спосіб виконання та презентації, вимоги до оцінювання.

Твір є елементом навчання й під час інтенсивного курсу вивчення іноземної мови, зокрема у літній школі. Темі творів у цьому разі формулюють залежно від рівня знань тих, хто навчається, від їхнього віку, інтересів, від лексико-тематичної спрямованості уроку, комунікативних ситуацій, що відпрацьовують на ньому, загалом – від стратегії навчання. Це, зокрема, можуть бути такі теми (середній рівень навчання): *Вигляд з мого вікна; Дім моєї мрії; Плюси і мінуси моєї професії; Один день у Львові; Ця кав'ярня мені подобається. Що є на обкладинці мого зошита?* (опис жартівливого фото тварин); *Хто ця людина?* (опис вигляду людини, віку, професії, характеру – за фото); *Оголошення про знайомство; П'ять причин це раз*

приїхати в Україну та ін. Потрібно бути готовим під час навчання до різного творчого потенціалу учасників, протилежності зацікавлень. Тоді важливо об'єднати зусилля тих, хто навчається, у спільній загальній темі, даючи можливість кожному на особистісне самовираження. Скажімо, якщо науковець-фізик пише твори (за власним бажанням): *Зорі; Світло; Звук; Час* і надзвичайно захоплює цікавим науково-популярним викладом суті чітких фізичних термінів, інша частина аудиторії може творити на теми, дотичні (навіть у переносному значенні), наприклад: *Улюблена зірка кіно; Світла душа* (розповідь про видатну людину); *Як звучить світ?; Звук улюбленого музичного інструмента; Час, який я хотів би зупинити; Час – майбутній* та ін.

Доброю практикою є завдання написати більший за обсягом твір на залікове заняття з української мови для стажистів, які навчаються у Львівському університеті протягом декількох місяців чи цілого семестру, зокрема на тему: *П'ять днів у Львові; Львів близький і невідомий; Львів рідний та чужий*. Ці твори надзвичайно цікаво читати: студенти стають спостережливими, пишуть вдумливо, щиро висловлюють свої думки, виклад часто емоційний, з гумором. Приємно ці твори й оцінювати, адже студенти працюють над викладом декілька днів (навіть тижнів), видно поступ у володінні мовним матеріалом.

Наведемо результати власного експерименту. Під час слухання спецкурсу з методики викладання видів мовленнєвої діяльності українські студенти-філологи (IV курс) написали перелік назв творів, які на їхню думку, були б цікавими для виконання у процесі вивчення української мови як іноземної. Єдиною вимогою для формулювання назви твору було: тема має захопити Вас самих. Запропоновані студентами назви творів можна знову ж таки внести у тематичні групи (див. табл. 2), за винятком теми „Світ”.

Таблиця 2

Перелік назв творів, запропонованих студентами

Моя країна

- Прапор моєї країни.
- Національна кухня.
- Національний одяг.
- Історична подія, яку оспівують поети моєї країни.
- Різдво у моїй країні.
- Улюблений письменник.
- Найкраще місто в моїй країні.
- Легенда про моє місто.
- Спортсмен, яким пишається моя країна.
- Яким є студентське життя у моїй країні?
- Національні символи.
- Національні стереотипи.

Україна

- Перші враження від прогулянки Львовом.
- Перші враження про мою університетську сім'ю.

- Львів – це чудова архітектура.
- Якби я був (була) президентом України...
- Мій улюблений український співак (актор).
- Одяг українських студентів.
- Моя улюблена українська страва.
- Українська писанка.
- Мої нові друзі в Україні.

Я

- Мій улюблений стиль одягу.
- Якби я був (була) модельєром...
- Один день на безлюдному острові.
- Моє перше кохання.
- Моя улюблена книга.
- Жінка (чоловік) моєї мрії.
- Найкраща подія в дитинстві.
- Моя мета у житті.
- Друзі дитинства.
- Моє улюблене свято.
- Найкумедніший випадок, що стався зі мною...
- Що я читаю на дозвіллі?
- Рецепт моєї улюбленої страви.
- Мій робочий день.
- Мій робочий стіл.
- Моє захоплення.
- Спорт у моєму житті.
- Чого я очікую від нового року?
- Ідеальне святкування Різдва.
- Моя улюблена пора року.
- Як я проводжу канікули?
- Людина, на яку я мрію бути схожою.
- Моє перше побачення.
- Мій випускний вечір.

Твір-роздум

- Для чого ти живеш?
- Найкращі та найгірші риси характеру людини.
- Яким я бачу людство через 100 років?

Як бачимо, найцікавішими для студентів є теми, пов'язані з їхнім життям, зі сприйняттям країни, мову якої вони вивчають; окрім того, їм цікаво донести до інших інформацію про рідну країну, у змісті цієї теми вони глибоко орієнтуються. Додано тематичну групу філософського спрямування, що, на думку студентів, спонукало б до обдумування відповіді, стимулювало б творчість студентів-іноземців.

Досвідчені викладачі іноземних мов, методисти, обговорюючи питання тематики творчого письма, радять зацікавлювати студентів темами, що близькі кожному, відповідають реальним життєвим ситуаціям. Іноді кращим, переконані вони, є характеристика колеги, ніж літературної постаті, опис власної кімнати, ніж покоїв у замку, запрошення приятелів на свій день народження, ніж запрошення на річницю письменника, звернене до колег, яких не існує, врешті, лист до свого приятеля чи рідних з описом справжньої прогулянки, ніж вигаданий лист до професора. Отже, цікавою формою письмової роботи є написання особистого листа. „Це королева писемних форм, – стверджують дослідники, – оскільки є найчастотнішим, найпопулярнішим, а також найбільш відомим і близьким способом писемного спілкування” [5: 130]. Важливо при цьому не просто дати завдання „Напишіть лист другу”, а конкретизувати це завдання: відповісти на лист, приготовлений заздалегідь, написати лист подрузі, яка сидить поруч, чи приятелю (справжній особі), але про щось, можливе для обговорення, наприклад, про святкування Різдва, про курс, про нових колег, про різницю в навчанні на батьківщині і в цій країні, про місто тощо. Тема має бути „близькою, знайомою, а найкраще – вибраною самим автором [6: 244]. Польські методисти наводять приклади жартівливих тем, а саме: можна писати парами один до одного з проханням поради, як змінити вигляд; лист такого змісту може бути скерований до редакції журналу, потім цікаво писати відповіді на ці листи. Перед написанням листа можна подати певну інструкцію щодо його змісту, наприклад: „*Ви секретар. Маєте завдання написати лист до фірми, у якій замовили на свято 200 пляшок шампанського, а вам надійшло 2000 пляшечок шампуню, його Ви відіслали, але не отримали відповіді*”. Дослідники також переконують, що написання листа-скарги чи листа-протесту підходить для навчання людей різного віку. Ефективними завданнями є написання на папері електронних листів, „есемесок” певного обсягу й змісту, а додатковими вправами для відпрацювання орфографічних, граматичних та пунктуаційних навичок письма – робота з роздрукованими на папері електронними листами та ін.

Згадані вище інструкції до написання творів становлять не що інше як опис навчально-мовленнєвих ситуацій, необхідних для набуття студентами комунікативних навичок та вмій. Найчастіше їх використовують як стимули для моделювання діалогів під час навчання говоріння. У навчанні письма вони виконують таку саму функцію: повідомляють соціально-комунікативну роль, визначають змістову тканину твору, описують умови спілкування. Для прикладу наведемо таке завдання, запозичене О.Б. Тарнавським для ілюстрації з англійського підручника: *Ваш автомобіль зламався у пустинному місці ввечері й Вам доводиться переночувати у ньому. Проте Ваші друзі почали хвилюватися та звернулися до поліції. Їх попросили описати особливості Вашої зовнішності та одягу. Напишіть такий опис самого себе, як це могли б зробити Ваші друзі* [4: 234]. Зауважимо, що для викладання української мови як іноземної надзвичайно бракує таких методичних матеріалів. Інші завдання, що їх навів автор з іноземних джерел, можна звести до таких тем і пропонуванних форм: *Яким буде життя у 2050 році?* (лист до редакції журналу); *„Дім або квартира моєї мрії”* (вір як підготовка до дискусії); *Найважливіше досягнення у Вашому житті* (есе для шкільного журналу); *„Ідеальна робота та кар’єра для мене”* (есе для студентського журналу); *Що б я зробив, якщо виграв би велику суму грошей у лотерею?* (вір як підготовка до дискусії). Наведені теми мають соціально-особистісний характер, а подекуди й провокативні. Як бачимо,

деякі форми робіт передбачають і подальшу роботу з цим текстом (дискусію), таким способом пов'язуючи письмо з іншими видами мовленнєвої діяльності.

Письмо як діяльність – це тривалий і плановий процес. Недарма методисти використовують щодо навчання письма вислів „планування та організація”. Ось приклад із праці польських дослідників того, як робота може тривати після написання твору. Тема письмової роботи: опис предмета (горнятка, вазона, годинника, фігурки). Продовженням роботи може стати: внесення опису предмета до листа або порівняння з іншими предметами; похід до музею чи кав'ярні та опис побаченого там аналогічного предмета; перегляд фільму та опис предмета, що там був; контрольна робота з цієї теми [6: 241].

Ще однією проблемою, яка супроводжує написання творчих робіт під час вивчення мови як іноземної, є їхня перевірка та оцінювання. Методисти зазначають, що важливо наперед визначити і довести до відома студентів обсяг праці, вимоги, шкалу оцінювання. Адже оцінюють твір за багатьма критеріями: якість виконання завдання (зміст, обсяг, композиція, форма), лексика, граматики, стиль, орфографія, пунктуація. Оцінка дає змогу унаочнити студентові його сильні та слабкі сторони у цьому виді діяльності. Рецензія-коментар викладача після оцінювання дає змогу заохотити студента до подальшого навчання [6: 251]. Перевіряючи письмову роботу студента-іноземця, потрібно пам'ятати, застерігають російські дослідники, що ми навчаємо їх передусім письма, а не грамоти. Тому не варто звертати багато уваги на орфографічні помилки, які треба, звичайно, виправляти, але не дуже їх враховувати, оскільки вони не заважають розуміти написане. Водночас потрібно помічати і виправляти граматичні помилки, особливо неправильну відмінкову форму, помилки в узгодженні та керуванні тощо, тому що саме вони можуть завадити адекватному розумінню тексту. „У нас своя „ціна помилок”, – стверджують практики [2: 129].

Вартими уваги є способи виправлення письмового тексту, запропоновані польськими науковцями. Це дві системи виправлень – графічна і словесна. Графічна полягає у зазначенні помилок різними (але послідовно тими самими) кольорами, наприклад, орфографічні та пунктуаційні – червоним, граматичні – чорним, стилістичні – зеленим кольором. Словесна означає використання відповідних скорочень за типом помилок. А ще краще – поєднати ці дві системи. Особливо наголошують методисти на важливості на вищих етапах навчання лише вказувати на помилки, але не виправляти їх. Якщо викладач напише поряд з помилкою правильну форму, він тим самим позбавить студента-іноземця корисної для нього праці – обдумування і самостійного виправлення помилки. Послідовність в оцінюванні – ось головна риса цього етапу [6: 248–249]. Можна урізноманітнити спосіб перевірки – залучити до нього інших студентів, усю групу, самого студента. Викладач при цьому перестас бути „єдиним читачем” твору, він допомагає аналізувати роботу, коментуючи зауваження, а студент може порівнювати свою працю з іншими, бачити чужі помилки та уникати власних [6: 251]. Щоб стимулювати студентів-іноземців до навчання, варто продумати спосіб винесення його праці на загал: скажімо, прочитати кращий твір перед аудиторією, опублікувати його в студентській газеті тощо. Обов'язковим моментом у виконанні творчої роботи є її остаточне переписування, із виправленням усіх помилок, із врахуванням зауважень та вказівок викладача. (Саме цей етап організації навчального процесу на практиці у студентів часто відсутній).

Без сумніву, людина, яка здатна вивчати іноземну мову, готова до реалізації свого творчого потенціалу на письмі, хоча у кожного є свій життєвий досвід, різна мотивація, свій внутрішній світ та спосіб його розкриття. Тим цей процес і цікавий,

що спосіб особистісного самовираження студентів різноманітний, творча праця активізує навчальний процес, робить його свідомим, сприяє індивідуалізації навчання.

1. *Гринда Ю.І.* Комунікативне письмо як ключовий компонент в оволодінні навичками письмового мовлення англійською мовою. – Доступно з: www.confcontact.com/2008oktInet_tezi/fl_grinda.htm
2. *Костомаров В.Г., Митрофанова О.Д.* Методическое руководство для преподавателей русского языка иностранцам. – М., 1978.
3. Лінгводидактична організація навчального процесу з іноземних мов у вузі: Колект. монографія / За ред. К.Я. Кусько. – Львів, 1996.
4. *Тарнопольський О.Б.* Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. – К., 2006.
5. *Lipińska E.* Z polskim na ty. – Kraków, 2003.
6. *Seretny A., Lipińska E.* ABC metodyci nauczania języka polskiego jako obcego. – Kraków, 2000.

FOREIGN STUDENTS DEVELOPMENT OF WRITTEN SPEECH

Nina Stankevych

Ivan Franko National University of L'viv

The article describes the features of the formation writing skills with foreign students, in particular the writing of essays. The article traces the major methodological aspects of planning and organization process of writing essays, the typology of preparatory exercises, ways of testing and evaluation.

Key words: writing as a kind of verbal activity, practical and academic writing, creative writing, essay.

РАЗВИТИЕ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ У СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ

Нина Станкевич

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

В статье рассмотрены особенности формирования умений и навыков письменной речи у студентов-иностранцев, в частности написания сочинений. Прослежены основные методические моменты планирования и организации процесса написания сочинения, типология подготовительных упражнений, способы проверки и оценивания.

Ключевые слова: письмо как вид речевой деятельности, практическое и академическое письмо, творческое письмо, сочинение.